

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Інститут управління, психології та безпеки
Кафедра теоретичної психології

**АДАПТАЦІЯ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ ДО УМОВ
НАВЧАННЯ В УМОВАХ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
першого рівня ДФН
спеціальності 053 Психологія
Данило ФЕРБ'ЯК

Науковий керівник:
завідувач кафедри теоретичної
психології, доктор
психологічних наук, професор
Зоряна КОВАЛЬЧУК

Рецензент
кандидат психологічних наук
Ольга ЗАВЕРУХА

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«__» _____ 2024 р., протокол № _____
Завідувач кафедри теоретичної психології
доктор психологічних наук, професор
_____ **Зоряна КОВАЛЬЧУК**

Львів – 2024

АНОТАЦІЯ

Ферб'як Д.-В. Адаптація розумово відсталих дітей до умов навчання в умовах школи - інтернату

У роботі розкриті особливості адаптації дітей та підлітків з розумовою відсталістю до умов школи - інтернату. Затримка психічного розвитку вважається однією з найпоширеніших патологій психічного розвитку у дітей. Характеристики фізичного розвитку активно використовуються як інформативні показники стану здоров'я, соціального та гігієнічного благополуччя як в нормі, так і при різних патологіях. Діти із затримкою психічного розвитку характеризуються зниженням когнітивних, вербальних, моторних здібностей, а також відхиленнями у функціонуванні різних систем організму. Водночас дітям-сиротам з інтелектуальними порушеннями в цьому контексті приділяється недостатньо уваги.

Ключові слова: розумова відсталість, школа - інтернат, адаптація, відхилення, патологія.

Ferbyak D.-V. adaptation of mentally retarded children to the conditions of learning in a boarding school

The paper reveals the peculiarities of adaptation of children and adolescents with mental retardation to the conditions of a orphanage. Mental retardation is considered to be one of the most common pathologies of children's mental development. Physical development characteristics are actively used as informative indicators of health, social and hygienic well-being, both in the normal state and in various pathologies. Children with mental retardation are characterized by a decrease in cognitive, verbal, and motor abilities, as well as deviations in the functioning of various body systems.

Keywords: mental retardation, boarding school, adaptation, deviation, pathology.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. Теоретичні засади адаптивних можливостей розумово відсталих дітей.	
1.1 Феномен адаптації людини в наук. літературі.....	7
1.2 Психолого-педагогічні властивості розумової відсталості.....	9
1.3 Характеристика умов навчання в школах інтернатах та їх потенціал адаптації для розумово відсталих особистостей	12
1.4 Роль психолога в організації адаптації розумово відсталих учнів в школах інтернатах	15
Висновки до розділу I	17
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТА, СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК ТА ВИЗНАЧЕННЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ	
2.1. Підбір методик та вибірка дослідження.....	20
2.2. Аналіз результатів дослідження	23
2.3. Психокорекційна програма розвитку мотивації та соціально-побутових навичок.....	28
Висновки до розділу II.....	34
ВИСНОВКИ.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	38
ДОДАТКИ.....	42

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розумова відсталість є актуальною проблемою у цілому світі. За оцінками фахівців частота випадків важкої розумової відсталості становить приблизно 0,3 % від загальної кількості населення і майже 3 % мають коефіцієнт інтелекту (IQ) нижче 70. Близько 0,1 % цих дітей потребують лікування, керівництва та тривалого нагляду протягом усього життя. Розумова відсталість залишається дилемою, що викликає занепокоєння у суспільстві. Діагностика, лікування та профілактика розумово відсталих дітей залишаються нечіткими. Розумова відсталість може протікати з порушенням або без порушення психічних або фізичних функцій. Розумова відсталість класифікується на три групи: легка (IQ між 52-68 балами за шкалою Біне), помірна (IQ між 36-51 балом за шкалою Біне), важка (IQ між 20-30 балами за шкалою Біне і <20 балів за шкалою Біне).

Діти з розумовою відсталістю мають обмеження у спілкуванні, самообслуговуванні, соціальних та міжособистісних навичках. Вони мають труднощі в задоволенні потреб повсякденного життя і функціонуванні в суспільстві через свої інтелектуальні здібності, обмежену моторику та адаптацію до навколишнього середовища. Інші дослідження свідчать, що батьки соромляться того, що у них є діти з розумовою відсталістю через труднощі у подоланні поведінкових проблем, таких як крик, плач, нездатність зосередитися, агресивність, упертість тощо. Це стає тягарем для батьків, через що, вони віддають дітей до спеціалізованих шкіл-інтернатів. Часто дитина може не розуміти, наскільки її поведінка заважає оточуючим і чому вони зляться.

Хоча значний прогрес зроблено в дослідженні розумової відсталості (інтелектуальної недостатності), існують деякі аспекти цього питання, які залишаються маловивченими або вимагають більш детального розгляду.

Маловивчена може залишатися тема того, як суспільство сприймає та взаємодіє з людьми з інтелектуальною недостатністю. Включення та акцептація в суспільстві, доступ до освіти та робочих можливостей є важливими аспектами, які можуть вимагати додаткового дослідження.

Дослідження індивідуальних різниць серед людей з інтелектуальною недостатністю може бути слабше розвинутим. Це включає вивчення варіабельності в рівні функцій, вплив факторів спадковості та інші аспекти індивідуальних особливостей.

Зв'язок між інтелектуальною недостатністю та психічним здоров'ям може залишатися предметом подальших досліджень. Як відсталість впливає на емоційне благополуччя та як психічні розлади можуть впливати на навчання і розвиток - це актуальні аспекти.

Маловивченим може залишатися дослідження ефективних програм та підходів для навчання та підтримки осіб із інтелектуальною недостатністю, особливо в контексті життя в суспільстві.

Розуміння власних переживань та поглядів людей з інтелектуальною недостатністю може варто вивчати детальніше. Це може допомогти в удосконаленні підходів до їхнього навчання, виховання та інтеграції в суспільство.

Ці аспекти можуть вимагати подальших досліджень для покращення наших знань про розумову відсталість та забезпечення ефективних підходів до підтримки та розвитку осіб з інтелектуальною недостатністю.

Об'єкт дослідження - адаптація дітей з розумовою відсталістю.

Предмет дослідження - особливості адаптації дітей з розумовою відсталістю до умов школи інтернату.

Мета дослідження - здійснити теоретичний аналіз та емпіричне вивчення особливостей мотиваційно – ціннісного компонента та соціально побутових навичок розумово відсталих дітей у школах – інтернатах.

Методи дослідження – аналіз науково - теоретичних джерел, узагальнення, емпіричні методи, якісний аналіз даних. З методів використано: тест “Три дороги”, техніка “Мої потреби”, тест “Атитюдів дітей”.

Для реалізації поставленої мети, були поставлені наступні **завдання**:

1. Розкрити сутність адаптації в науковій літературі та яким чином розумова відсталість впливає на неї.

2. Характеризувати умови у школах інтернатах та який вплив вони мають на адаптацію дитини з розумовою відсталістю.

3. Провести емпіричне дослідження мотиваційно - ціннісного компонента та соціально - побутових навичок

4. Скласти психокорекційну програму для розвитку мотивації та соціально побутових навичок для дітей з розумовою відсталістю

Методи дослідження - аналіз науково-теоретичних джерел, порівняння, узагальнення, емпіричні методи...

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні знань про дітей з розумовою відсталістю.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати нашого дослідження можуть бути використані психологічному консультуванні з даної тематики, викладанні дисциплін “Загальна психологія”, “Патопсихологія”, “Психіатрія”.

Структура нашої роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків списку літератури та додатків.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДАПТАТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ

1.1 Феномен адаптації людини в наук. літературі

Ретельні дослідження та наукова документація розкривають суть складного процесу адаптації людини. Це явище включає в себе наші фізіологічні та психологічні реакції на зміни в навколишньому середовищі або обставини. Фізіологічно адаптація людини може приймати різні форми, такі як підвищене потовиділення у відповідь на спеку, поліпшення нічного зору в умовах низької освітленості. З іншого боку, психологічна адаптація може проявлятися у змінах в поведінці та способі мислення, наприклад, у нашій здатності справлятися зі стресом, травмами та тривогою.[45]

Цікавим аспектом дослідження адаптації в науковій літературі є аналіз стратегій, які люди використовують для пристосування до змін. Це можуть бути психологічні механізми, такі як управління стресом і пошук підтримки, або соціальні стратегії, такі як пошук нових соціальних контактів і ресурсів. Дослідження адаптації також включають аналіз різних типів адаптивної поведінки та їхніх наслідків для окремих людей і суспільства в цілому. Це допомагає зрозуміти, як адаптація сприяє виживанню та розвитку особистості в мінливому середовищі. [17]

Феномен адаптації людини в науковій літературі представлений широким спектром досліджень, що охоплюють різні аспекти життєдіяльності людини та різні наукові дисципліни. Дослідники вивчають адаптацію на різних рівнях - від фізіологічних змін в організмі до адаптаційних стратегій на соціальному рівні.

У психології, наприклад, адаптація аналізується як процес пристосування психічного життя людини до нового життєвого середовища. Це включає в себе зміни перцептивних та емоційних станів, реакції на стрес і розвиток різних психологічних механізмів подолання. У соціології адаптація визнається як процес, за допомогою якого індивіди, групи та соціальні системи

приспосовуються до соціальних змін, що відбуваються в суспільстві. Це адаптація до економічних, політичних, культурних і технологічних змін.

У науковій літературі також розглядаються індивідуальні та соціальні фактори, які впливають на процес адаптації. До них належать особистість, соціальне середовище, підтримка і ресурси, доступні для адаптації, а також культурно-історичний контекст.

Вивчення людської адаптації є важливою сферою досліджень з далекосяжними наслідками для різних галузей, включаючи медицину, антропологію і звісно, психологію. Для розробки ефективних методів лікування, проектування стійких екосистем і розуміння складних соціальних і культурних факторів, що формують поведінку людини, необхідно зрозуміти, як людина адаптується до навколишнього середовища. Вивчаючи людську адаптацію, ми можемо глибше зрозуміти, як людина взаємодіє з навколишнім середовищем, а також фактори, які сприяють нашій здатності приживатися до умов в різних середовищах.[26]

Соціальна адаптація — це процес пристосування індивіда до вимог та норм соціального оточення. Процес соціальної адаптації є складним і включає в себе цілу низку моделей поведінки та установок, необхідних для інтеграції в нове соціальне середовище.[27] Він вимагає вивчення та пристосування до соціальних норм, цінностей та очікувань певної групи чи спільноти. Це може бути складним завданням і вимагає глибокого розуміння культурних практик і звичаїв нового соціального середовища. Успішна соціальна адаптація може вимагати від людини зміни її звичної поведінки або набуття нових соціальних навичок, щоб вписатися в нову спільноту. Це важливий аспект побудови позитивних стосунків з іншими людьми. Однак люди, які переходять до нової культури або соціального середовища, можуть зіткнутися з особливими труднощами. Ефективна соціальна адаптація передбачає розвиток емпатії, відкритість, готовність вчитися і розвиватися, що може допомогти людині успішно орієнтуватися в новому соціальному середовищі.

Як відомо, з біологічної точки зору адаптація — це процес і система механізмів, які забезпечують адаптацію організму до мінливих умов зовнішнього середовища. Біологічні адаптації людини відображають загальну для всіх живих організмів біологічну організацію та характеристики, розроблені дослідниками Дж. Ламарком, Г. Спенсером, Ч. Дарвіном та іншими вченими на початку 20 століття. Підтверджено, що основні механізми адаптації формуються під безпосереднім впливом умов зовнішнього середовища на організми та відповідним чином їх модифікують.[37]

Загальновідомо, що у людини соціальні фактори відіграють вирішальну роль у адаптаційних механізмах. У процесі онтогенезу адаптації, які він розвиває, базуються не тільки на структурних змінах морфологічних систем, але насамперед на перебудові соціальних відносин між людьми. Тому об'єктивна мета людської діяльності - перетворення світу. Людина не тільки пристосовується до зовнішнього природного середовища, а й пристосовується до власних біологічних здібностей, в цьому ж знаходяться і соціальні фактори.

Очевидно, що як біологічна, так і соціальна адаптація відбувається в рамках загального механізму адаптації, але в реалізації другого механізму адаптації основну роль відіграє центральна нервова система. [42]

1.2 Психолого-педагогічні властивості роумової відсталості

Кілька психологів зробили внесок у вивчення розумової відсталості (яку зараз часто називають інтелектуальною недостатністю).

Біне, французький психолог, широко відомий завдяки розробці першого широко використовуваного тесту інтелекту, шкали Біне-Саймона. Ця шкала була спрямована на виявлення дітей, які потребували спеціальної допомоги в школі, і сприяла розумінню інтелектуальних здібностей.

Терман, американський психолог, адаптував тест Біне для використання в США, створивши Стенфордську шкалу інтелекту Біне. Він проводив лонгітюдні дослідження, в тому числі знамените дослідження “Термітів” для вивчення розвитку високоінтелектуальних дітей.

Векслер, американський психолог, розробив Шкала інтелекту Векслера для дітей (WISC) і Шкала інтелекту Векслера для дорослих (WAIS). Його шкали стали широко використовуватися для оцінки інтелекту як у дітей, так і у дорослих і сприяли розумінню когнітивних здібностей.

Піаже, швейцарський психолог розвитку, зосередився на когнітивному розвитку дітей. Хоча його основним інтересом була не розумова відсталість, його стадії когнітивного розвитку забезпечили основу для розуміння того, як люди здобувають знання, що є важливим для розуміння когнітивних відмінностей.[45]

Брунер, американський психолог, зробив внесок у когнітивну психологію та освіту. Його робота про когнітивний розвиток, зокрема концепція “будівельних лісів” у навчанні, має значення для розуміння та підтримки людей з інтелектуальними порушеннями.

Скіннер, американський психолог і біхевіорист, проводив дослідження оперантного обумовлення і модифікації поведінки. Його робота заклала основу для аналізу поведінки, який був застосований в інтервенціях для людей з інтелектуальними порушеннями.

Розуміння психолого-педагогічних особливостей розумової відсталості потребує комплексного дослідження, когнітивні порушення впливають на навчання, поведінку та розвиток особистості. Це дослідження має вирішальне значення для розробки ефективних освітніх стратегій, втручань і систем підтримки, адаптованих до потреб людей з інтелектуальними вадами.[8]

Психологічний аспект зосереджується на когнітивній функції та емоційному розвитку. Люди з розумовою відсталістю (тепер більш відомі як інтелектуальна недостатність) часто демонструють різний ступінь когнітивних порушень, які впливають на навчання, пам'ять, навички вирішення проблем і розвиток мови. Ці когнітивні проблеми суттєво впливають на їх здатність виконувати повсякденні завдання, ефективно спілкуватися та соціально взаємодіяти.[35]

У навчанні акцент зміщується в бік навчальних методів і стратегій, які відповідають унікальним освітнім потребам людей з інтелектуальними вадами.

Це включає розробку спеціалізованих курсів, персоналізованих планів навчання та включення адаптивних засобів навчання та технологій. Мета полягає в тому, щоб забезпечити інклюзивне освітнє середовище, яке сприяє максимальній незалежності та покращує життєві навички.

Розумова відсталість — це термін, який використовується, коли когнітивний розвиток дитини не відповідає очікуваним рівням залежно від її віку та оточення. Це проявляється через затримки мови, сприйняття, пам'яті, абстрактного мислення та інших когнітивних функцій. Сфера розумової відсталості включає в себе безліч психологічних і педагогічних аспектів, це передбачає розуміння основних факторів розробки ефективних підходів до навчання таких дітей. [26]

Що ще важливіше, вчасно виявити ранні ознаки розумової відсталості, щоб швидко розпочати індивідуальне навчання та підтримку. У цій процедурі використовуються різні оцінки, обстеження та альтернативні діагностичні підходи. Коли після виявлення будь-яких затримок стає важливим розробити індивідуальну навчальну програму, яка враховує унікальні потреби, здібності та інтереси кожної дитини.

Люди з розумовою відсталістю мають обмежені когнітивні функції, такі як увага, пам'ять, мислення, мовлення та розуміння абстрактних понять. Це ускладнює для них вирішення проблем, засвоєння нової інформації або адаптацію до нових ситуацій. Для досягнення академічного успіху їм може знадобитися спеціальна освіта, індивідуальні програми та підтримка з боку вчителів і фахівців.[15]

Окрім когнітивних аспектів, важливим є також соціальне та емоційне функціонування людей з порушеннями інтелектуального розвитку. Для успішної адаптації до соціальних відносин і розвитку емоційної компетентності може знадобитися підтримка і допомога.

Загальна підтримка, індивідуальні програми та розуміння особливостей кожного окремого учня є ключовими елементами успішного навчання та соціальної адаптації людей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Розумова відсталість - це складний стан, який впливає на психологічний та освітній розвиток людини. Її основними характеристиками є обмежені когнітивні здібності, психосоціальні труднощі та обмежена здатність до самостійного навчання. Особи з розумовою відсталістю можуть мати різні рівні функціонування залежно від ступеня затримки.[33]

Психологічні характеристики включають обмеження в розвитку когнітивних функцій, таких як мислення, пам'ять і розуміння. Це може призвести до труднощів у розумінні інформації, вирішенні проблем, адаптації до змін та взаємодії зі світом. Для досягнення успіху в освіті особам з інтелектуальними порушеннями можуть знадобитися індивідуальні підходи та спеціально розроблені програми.[43]

З педагогічної точки зору, важливо забезпечити структуроване і підтримуюче навчання, яке враховує потреби і здібності кожної людини. Це включає використання спеціальних методів навчання, винагороду за досягнення, створення позитивного середовища, що сприяє співпраці, а також заохочення соціальної взаємодії та емоційних навичок.[6]

Вплив на людей з інтелектуальною недостатністю буде залежати від ступеня і характеру їхньої інвалідності та якості наданої підтримки. Незважаючи на труднощі, за умов належної підтримки та оточення, деякі люди з інтелектуальною недостатністю можуть досягти значного прогресу в багатьох сферах свого життя.

1.3 Характеристика умов навчання в школах інтернатах та їх потенціал адаптації для розумово відсталих особистостей

Школи-інтернати для учнів з інтелектуальними та іншими порушеннями розвитку мають унікальні особливості, спрямовані на створення оптимального середовища для навчання та розвитку таких учнів. У більшості випадків школи-інтернати пропонують індивідуальний освітній підхід, який фокусується на потребах кожного учня. Це означає, що навчальна програма та методи навчання адаптовані до потреб кожної дитини.

Класи в школах-інтернатах зазвичай невеликі, що дозволяє вчителям зосередитися на кожному учневі індивідуально, враховуючи його потреби, темп і стиль навчання. Вчителі та спеціалісти, які працюють у таких закладах, зазвичай мають спеціальну підготовку в галузі дефектології та психології і можуть ефективно працювати з учнями з порушеннями розумового розвитку.

Ще однією особливістю навчального середовища в школах-інтернатах є наявність спеціальних програм, спрямованих на розвиток різних аспектів особистості дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Такі програми можуть охоплювати різні сфери, такі як розвиток мовлення, соціальні навички та самообслуговування.[18]

Важливою особливістю є можливість включення дітей з порушеннями інтелектуального розвитку з іншими учнями. Це дозволяє дітям не лише здобувати освіту, а й мати соціальну взаємодію з різними людьми, що сприяє їхньому загальному розвитку та соціалізації.

Беручи до уваги особливі потреби учнів з інтелектуальними порушеннями, школи-інтернати часто розробляють індивідуальні програми навчання, які враховують рівень кожного учня і спрямовані на поступовий розвиток його здібностей і навичок. Такі програми включають спеціальні методи навчання, ігрові види діяльності та використання наочних посібників.[6]

Важливим елементом навчального середовища в школах-інтернатах є психолого-педагогічний супровід. Для дітей з інтелектуальними порушеннями важливо, щоб вчителі та фахівці не лише пройшли спеціальну підготовку, але й працювали з ними, розуміли їхні потреби та могли забезпечити сприятливе і стимулююче середовище для їхнього розвитку.[50]

У школах-інтернатах є спеціальні класи та групи, де діти з інтелектуальними порушеннями можуть навчатися разом зі своїми однолітками.

Психологічне благополуччя учнів також важливе для ефективного навчання, тому школи-інтернати зазвичай забезпечують необхідні умови для

стабільності та безпеки, а також мають системи підтримки та допомоги в разі виникнення стресових ситуацій або психологічного розладу.[8]

Крім того, школи-інтернати сприяють інтеграції учнів у різні аспекти життя громади, такі як спорт, мистецтво та культурні заходи. Це дозволяє дітям розвивати інтерес до різних речей, розширювати свої соціальні горизонти та відчувати себе частиною місцевої громади.

Освітні умови в школах-інтернатах застосовують багатогранний підхід, спрямований на створення максимально сприятливого середовища для навчання та розвитку учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. Слід пам'ятати, що якщо дитина не має належного рівня психічної та емоційної зрілості, її адаптація до інтернатного закладу затягнеться, і вона матиме труднощі з проживанням в інтернаті. Якщо дитина не має належного рівня зрілості, її адаптація до інтернатного закладу затягнеться, і вона матиме труднощі з проживанням в інтернаті. Для того, щоб проаналізувати інституційну адаптацію дітей з інтелектуальними порушеннями, необхідно проаналізувати весь процес інституційної адаптації.[5]

Попереднє середовище проживання дитини - джерело психологічних комплексів, труднощів у соціалізації та самореалізації, джерелом самотності та непотрібності. Як наслідок, діти або замикаються в собі і займають пасивну позицію, або втрачають себе в пошуках місця, де вони можуть бути приналежними. Займаючи пасивну позицію або шукаючи самоствердження вони стають на деструктивний шлях самоствердження.[38]

Процес адаптації до нової ситуації є складним і часом болючим процесом у свідомості учня. Старі стереотипи та досвід спілкування і поведінки не сумісні з новою ситуацією і повинні бути зруйновані.

Успішна інтеграція в новий колектив залежить як від успішності новачка, так і від його класової позиції. Тому якість стосунків у колективі визначається загальним рівнем виховної діяльності в школі-інтернаті. Тому якість взаємин у колективі визначається загальним рівнем виховної роботи в школі-інтернаті та в конкретному класі, тобто роботою вихователів і вчителів. Для успішної

адаптації до школи-інтернату важливо, щоб дитина відчувала психологічний комфорт в інтернатному середовищі. Така дитина потребує особливого людського та професійного ставлення. Дитині потрібні друзі, потрібен хтось, хто розуміє її, хто може допомогти їй налагодити своє життя. [47]

Найефективніші виховні стосунки можливі тоді, коли є взаємна любов, довіра і турбота, і хоча вони є взаємно вимогливими. Якщо дитина любить вихователя, вона знаходить у ньому найцінніші якості і легко приймає його вплив. І навпаки, якщо між ними існує негатив, з'являються відштовхуючі риси характеру. Це дуже важливо у вихованні всіх дітей, але ще більше, коли мова йде про дітей з обмеженими можливостями і дітей з нормальними порушеннями поведінки.[30]

Під дезадаптацією розуміють невідповідність соціально-психологічного та психофізіологічного стану людини вимогам життєвої ситуації. Нездатність адаптуватися до умов навколишнього середовища.

Дослідження показують, що основними симптомами незадовільної адаптації до нового закладу, до нового соціального середовища є:

1. Підвищена активність – гіперактивність, відволікання уваги, імпульсивні рухи, завершення ігор або танців, нездатність самостійно завершувати ігри або танці.
2. Бездіяльність, млявість - фізична бездіяльність, невпевненість, пасивність, млявість, обмеженість у контактах та небажання брати участь у діяльності.

1.4 Роль психолога в організації адаптації розумово відсталих учнів в школах інтернатах

Психологи в школах-інтернатах відіграють важливу роль у підтримці учнів з порушеннями інтелектуального розвитку та допомагають їм адаптуватися до нового середовища. Вони надають особисту підтримку, заохочують розвиток соціальних навичок, допомагають вчителям розробляти ефективні стратегії викладання та консультують персонал з питань, пов'язаних з роботою з учнями з порушеннями інтелектуального розвитку.

Інклюзія дітей з інтелектуальними порушеннями в школах-інтернатах є важливим аспектом створення інклюзивного освітнього середовища. Школи-інтернати забезпечують структуроване та підтримуюче середовище, в якому учні отримують спеціалізовану освіту та догляд. [50]

За допомогою психологічної оцінки, психологи, можуть визначити рівень когнітивного функціонування, емоційного здоров'я та додаткової підтримки, необхідної дитині. Психолог працює з вчителями, батьками та іншими фахівцями над розробкою індивідуального навчального плану, адаптованого до унікальних потреб кожного учня. У цих планах визначаються конкретні цілі, пристосування та послуги підтримки, необхідні для сприяння академічному та соціальному розвитку дитини. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку можуть демонструвати складну поведінку, яка потребує спеціального втручання.

Психологи використовують методи оцінки поведінки, щоб зрозуміти основні причини такої поведінки та розробити ефективні стратегії для її подолання. Це може включати впровадження методів модифікації поведінки, навчання стратегіям подолання труднощів і надання підтримки через консультування.

Психологи надають соціальну та емоційну підтримку дітям з порушеннями інтелектуального розвитку, щоб допомогти їм налагодити міжособистісні стосунки, керувати своїми емоціями та підвищити самооцінку. Психологи можуть надавати індивідуальні або групові консультації для вирішення таких питань, як розвиток соціальних навичок, взаємодія з однолітками та впевненість у собі.[26]

Також, психологи проводять навчання та надають рекомендації батькам, вчителям та допоміжному персоналу щодо того, як найкраще підтримувати дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Це включає стратегії управління поведінкою, створення позитивного навчального середовища та просування інклюзивних практик, які поважають різноманітність та індивідуальні відмінності.

Особливе середовище шкіл-інтернатів вимагає від психологів приділяти пильну увагу підтримці психічного здоров'я учнів. Психологи покращують атмосферу в школі, сприяють встановленню довіри та взаєморозуміння між учнями та персоналом. [7]

Психологи також впроваджують програми соціально-психологічної підтримки, спрямовані на зменшення стресу та покращення психічного здоров'я учнів. Вони стежать за психологічним станом учнів, виявляють потенційні проблеми та надають необхідну допомогу і підтримку для їх вирішення.

Усі ці обов'язки та внески спрямовані на забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя учнів і створення оптимальних умов для їхнього розвитку та навчання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Умови в школах-інтернатах особливі, і психологи відіграють важливу роль у підтримці інтеграції дітей з інтелектуальними порушеннями. Важливою стратегією, яку можуть використовувати психологи, є створення індивідуальних програм підтримки, що враховують унікальні потреби та здібності кожної дитини. Це може включати розвиток особистісних навичок, навчання соціальної взаємодії, підтримку академічної успішності та розвиток навичок самообслуговування.

Психологи сприяють соціальній інтеграції, організовуючи групові заняття для спілкування та взаємодії між учнями. Це допомагає дітям з порушеннями інтелекту розвивати соціальні навички, будувати взаємні стосунки та відчувати себе частиною спільноти.

Психологи допомагають батькам зрозуміти та задовольнити потреби своїх дітей. Це може включати консультування батьків щодо того, як виховувати, розвивати та підтримувати своїх дітей, а також надання психологічної підтримки для емоційної стабільності всієї родини.

Дослідження показують, що індивідуальний підхід і підтримка соціальної інтеграції є найефективнішими способами сприяння благополуччю та академічним успіхам дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, які

перебувають в інтернатних закладах. Важливо також пам'ятати, що для успішної інтеграції та розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку необхідна постійна увага до їхніх індивідуальних потреб і здібностей. Такий інклюзивний підхід допомагає створити позитивне середовище, де кожна дитина має можливість розвиватися і реалізовувати свій потенціал на власному рівні.

Розумова відсталість має значний вплив на здатність дитини адаптуватися до соціального середовища та сімейних обставин. Тільки при правильній педагогічній підтримці і правильних умовах діти з розумовою відсталістю можуть розвиватися і адаптуватися.

Здатність розумово відсталих дітей адаптуватися багато в чому залежить від раннього втручання та індивідуальних підходів. Чим раніше почнетися робота з такими дітьми, тим більша ймовірність розвитку у них навичок адаптації. Індивідуальний підхід враховує особливості кожної дитини.

Соціальна підтримка відіграє важливу роль у процесі адаптації розумово відсталих дітей. Комплексний підхід у вихованні, підтримка з боку сім'ї та суспільства, створення хорошого середовища - все це сприяє підвищенню рівня адаптації та соціалізації таких дітей. Також важливо розвивати соціальні навички, які дозволяють дітям з розумовими вадами інтегруватися в суспільство і відчувати себе повноцінними членами.

Мотиваційний аспект має вирішальне значення для розвитку адаптивних здібностей. Створення середовища, що сприяє мотивації, може допомогти дітям активніше брати участь у процесі навчання та повсякденних соціальних взаємодіях. Розвиток мотивації допомагає підвищити рівень незалежності та впевненості в собі.

Комплексний підхід, що включає раннє втручання, індивідуальний підхід, соціальну підтримку та мотиваційну стимуляцію, є ключем до успішної адаптації дітей з розумовою відсталістю. Це дозволяє не тільки поліпшити якість життя, але і підвищити здатність самостійно функціонувати в суспільстві.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНО - ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТА СОЦІАЛЬНО - ПОБУТОВИХ НАВИЧОК ТА ВИЗНАЧЕННЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ

2.1. Підбір методик та вибірка дослідження

Метою нашого емпіричного дослідження є визначення мотиваційно - ціннісного компонента соціально - побутових навичок та визначення та усвідомлення особливостей потреб особистості та їхнього впливу на формування життєвих стратегій.

Нами поставлені такі наступні завдання емпіричного дослідження:

- 1) підібрати діагностичні методики відповідно до проблеми;
- 2) провести діагностику та здійснити якісний аналіз даних;
- 3) Скласти та ввести корекційну програму, відповідно до результатів дослідження;

Дослідження проводилося на базі ГО “Майстерня Мрії”. Вибірку склали 6 хлопців та 4 дівчини віком 10 - 11 років.

Для забезпечення завдання ми вибрали наступні методики:

1. Методика “Мої потреби”
2. Тест “Три дороги”
3. “Тест атитюдів дітей”

Тест “Три дороги” використовується для оцінки моральних та психологічних характеристик дітей, особливо їх здатності до співмислення, схильності до співчуття, співпраці, альтруїзму, егоїзму чи фаталізму.

Школа-інтернат - це середовище постійної соціальної взаємодії. Здатність співпрацювати і бути вдумливим допомагає створити позитивну атмосферу і зменшити конфлікти. Наприклад, розуміння моральних установок дозволяє вчителю виробити індивідуальний підхід до кожної дитини, допомогти йому адаптуватися і розвиватися. [50]

Тест проводиться в індивідуальному форматі, зазвичай, з візуалізацією трьох доріг. Дороги можна замінити чимось іншим, наприклад, дверима або воротами.

Ця методика є ефективною у випадку з дітьми з розумовою відсталістю через те, що вона є проєктивною. Проєктивні методи підходять дітям через їх здатність виражати почуття та думки у формі творчих дій та реакцій. Ці методи створюють сприятливу і затишну атмосферу, в якій дитина відчуває себе більш комфортно. Це дозволяє глибше зрозуміти ідеї та почуття дитини та сприяє кращому взаєморозумінню між дитиною та дослідником.

Методика “Мої потреби” використовується для оцінки потреб дітей у різних аспектах їхнього життя. Ця методика дозволяє зрозуміти, які потреби вони вважають найважливішими та які аспекти їхнього життя потребують більшої уваги та підтримки. Інтерпретація результатів цього методу допоможе визначити основні потреби дитини і, відповідно, адаптувати навколишнє середовище і підхід таким чином, щоб найкращим чином сприяти їх розвитку і самовираженню.[11]

Розуміння потреб дітей у школах-інтернатах є особливо важливим, оскільки вони перебувають у середовищі, де вони проводять більшу частину свого часу далеко від сімейного оточення. Розуміння їхніх потреб може допомогти створити сприятливе середовище для навчання та розвитку, сприяти соціальному та емоційному зростанню та адаптації до нового середовища, а також може допомогти виявити проблеми та труднощі, з якими можуть зіткнутися діти, та забезпечити своєчасну підтримку.

Тест “Атитюдів дітей” Д. Кагана, Д. Лемкіна включає 10 таблиць-малюнків, розроблених окремо для хлопців і дівчат, які зображують дітей, що спілкуються з іншими людьми. Ця методика призначена для вивчення настанов дитини на вчинки в сфері соціуму та побуту. Кожна з 10 настанов дозволяє дослідити стан потреб, мотивів та ціннісного ставлення до соціуму і побуту у дітей з розумовою відсталістю. Спрямована на встановлення розуміння потреб, мотивів та цінностей дитини у різних соціально-побутових ситуаціях.[37]

Тест атитюдів дітей є психологічним інструментом, що використовується для оцінки ставлення, поглядів, переконань і емоційних реакцій дітей до певних предметів, ситуацій, або подій. Цей тест допомагає зрозуміти, як діти сприймають і реагують на навколишній світ, що може бути корисним для виявлення їхніх потреб, проблем та рівня розвитку.[37]

Цілі тесту: оцінка емоційного ставлення дітей до різних аспектів їхнього життя (школа, сім'я, друзі, навчання, дозвілля).

Виявлення позитивних і негативних атитюдів, які можуть впливати на поведінку та емоційний стан дитини.

Діагностика проблемних зон і виявлення джерел стресу або тривоги.

Методика проведення: використання малюнків для збору інформації. Запитання можуть бути закритими (наприклад, з вибором відповіді) або відкритими (наприклад, з проханням описати свої почуття або ставлення).

Інтерпретація результатів: виявлення позитивних атитюдів, що сприяють розвитку дитини (наприклад, любов до навчання, позитивне ставлення до друзів).

Виявлення негативних атитюдів, що можуть бути джерелом проблем (наприклад, страх перед школою, негативне ставлення до авторитетних осіб).

Аналіз даних допомагає створити індивідуальний підхід до кожної дитини, розробити рекомендації для батьків та педагогів.

Переваги тесту: можливість виявити приховані емоційні проблеми та конфлікти.

Допомога у створенні сприятливих умов для розвитку дитини.

Зниження рівня тривоги та стресу через ранню діагностику та втручання.

Обмеження: результати тесту можуть бути суб'єктивними і залежати від настрою дитини в момент тестування. Важливо враховувати культурні та соціальні контексти при інтерпретації результатів.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Проводився якісний аналіз, через малу вибірку досліджуваних, кожен досліджуваний розглядався як окремий випадок, через що, ми змогли детальніше дослідити кожен з них.

Після проведення *методики “Мої потреби”*, маємо наступні результати:

1. Досліджуваний 1

Посуд: Чашка. Вказує на потребу в турботі та безпеці, що символізує бажання отримувати тепло і комфорт.

Рослина: Дуб. Символізує стійкість і міцність, відображає внутрішню силу і здатність протистояти труднощам.

Зброя: Меч. Вказує на бажання захистити себе і свої кордони, підкреслює потребу в автономії.

Прикраса: Кулон з сердечком. Символізує потребу визнання і любові, прагнення бути цінним для оточуючих.

2. Досліджуваний 2

Посуд: Тарілка. Вказує на базову потребу в їжі і стабільності, відображає необхідність регулярного задоволення потреб.

Рослина: Троянда. Символізує красу і крихітність, можливі сумніви щодо свого права на існування.

Зброя: Щит. Вказує на захисну позицію, потребу в безпеці та самозахисті.

Прикраса: Браслет. Символізує бажання бути поміченим і цінним, прагнення до визнання і соціальної значущості.

3. Досліджуваний 3

Посуд: Каструля. Вказує на потребу у великій кількості турботи та їжі, що символізує нестачу базової стабільності.

Рослина: Кактус. Символізує витривалість і здатність виживати в несприятливих умовах, незважаючи на труднощі.

Зброя: Лук і стріли. Вказує на активну захисну позицію, бажання відстоювати свої права.

Прикраса: Намисто. Символізує потребу в красі і визнанні, бажання прикрашати і бути поміченим.

4. Досліджуваний 4

Посуд: Чашка з тріщиною. Вказує на почуття вразливості і нестачу стабільності.

Рослина: Лілія. Символізує чистоту і крихкість, відчуття незахищеності.

Зброя: Ніж. Вказує на потребу в самозахисті і відчуття загрози.

Прикраса: Кільце. Символізує бажання бути частиною чогось цінного, відчуття приналежності і визнання.

5. Досліджуваний 5

Посуд: Горщик. Вказує на потребу в турботі і увазі, відчуття власної незахищеності.

Рослина: Соняшник. Символізує життєрадісність і оптимізм, прагнення до світла і тепла.

Зброя: Спис. Вказує на активний захисний підхід, бажання відстояти свої права.

Прикраса: Сережки. Символізує бажання бути поміченим і оціненим, прагнення до соціального визнання.

6. Досліджуваний 6

Посуд: Чайник. Вказує на потребу в теплі і турботі, відчуття нестачі цих аспектів у житті.

Рослина: Береза. Символізує стійкість і здатність відновлюватися, прагнення до життя.

Зброя: Дубина. Вказує на потребу в захисті і відчуття загрози.

Прикраса: Брошка. Символізує бажання бути цінним і поміченим, відчуття власної важливості.

7. Досліджуваний 7

Посуд: Склянка. Вказує на потребу в базових речах і стабільності.

Рослина: Квітка. Символізує крихкість і бажання бути поміченим, відчуття незахищеності.

Зброя: Кинджал. Вказує на потребу в захисті і самозахисті, відчуття загрози.

Прикраса: Браслет. Символізує бажання бути поміченим і оціненим, прагнення до соціального визнання.

8. Досліджуваний 8

Посуд: Миска. Вказує на потребу в базових потребах і турботі.

Рослина: Кущ. Символізує стійкість і здатність адаптуватися, незважаючи на труднощі.

Зброя: Пістолет. Вказує на потребу в активному захисті і відчуття загрози.

Прикраса: Перстень. Символізує бажання бути цінним і поміченим, відчуття приналежності.

9. Досліджуваний 9

Посуд: Глечик. Вказує на потребу в турботі і стабільності, відчуття незахищеності.

Рослина: Дерево. Символізує стійкість і життєздатність, здатність протистояти труднощам.

Зброя: Лук. Вказує на потребу в самозахисті і відчуття загрози.

Прикраса: Ланцюжок. Символізує бажання бути цінним і поміченим, прагнення до визнання.

10. Досліджуваний 10

Посуд: Тарілка з малюнком. Вказує на потребу в турботі і естетичному задоволенні.

Рослина: Пальма. Символізує життєстійкість і здатність адаптуватися до нових умов.

Зброя: Сокира. Вказує на активний захисний підхід і потребу в самозахисті.

Прикраса: Кулон. Символізує бажання бути цінним і поміченим, прагнення до соціального визнання.

Після проведення *тесту* “Три дороги” маємо наступні результати:

1. Досліджуваний 1

Відповідь: “ліворуч підеш – сам будеш голодним, а кінь твій буде ситим”

Інтерпретація: Досліджуваний 1 демонструє альтруїстичну установку, показуючи здатність до співчуття і співмислення. Він готовий жертвувати своїми

інтересами заради інших, що свідчить про високий рівень емпатії та здатність до співпраці.

2. Досліджуваний 2

Відповідь: “праворуч підеш – сам будеш ситим, а кінь твій буде голодним”

Інтерпретація: Досліджуваний 2 має егоїстичну установку, спрямовану на збереження власного енергопотенціалу. Він надає перевагу своїм інтересам, що може свідчити про прагматичний підхід до вирішення проблем.

3. Досліджуваний 3

Відповідь: “прямо підеш – і коня втратиш, і себе погубиш”

Інтерпретація: Досліджуваний 3 демонструє фаталістичну установку. Така відповідь вказує на схильність до прийняття долі без активних дій та певний рівень песимізму.

4. Досліджуваний 4

Відповідь: “ліворуч підеш – сам будеш голодним, а кінь твій буде ситим”

Інтерпретація: Досліджуваний 4 проявляє альтруїзм, подібно до досліджуваного 1. Це свідчить про високий рівень емпатії та бажання допомагати іншим навіть за власний рахунок.

5. Досліджуваний 5

Відповідь: “праворуч підеш – сам будеш ситим, а кінь твій буде голодним”

Інтерпретація: Досліджуваний 5 також виявляє егоїстичні риси, фокусуючись на власному благополуччі. Це може означати раціональний підхід до вирішення особистих потреб.

6. Досліджуваний 6

Відповідь: “ліворуч підеш – сам будеш голодним, а кінь твій буде ситим”

Інтерпретація: Альтруїстична установка досліджуваного 6 відображає його здатність до співчуття та підтримки інших, що сприяє позитивній соціальній взаємодії.

7. Досліджуваний 7

Відповідь: “прямо підеш – і коня втратиш, і себе погубиш”

Інтерпретація: Досліджуваний 7, як і досліджуваний 3, демонструє фаталістичну установку, що може вказувати на певну пасивність та песимістичний погляд на ситуації.

8. Досліджуваний 8

Відповідь: “праворуч підеш – сам будеш ситим, а кінь твій буде голодним”

Інтерпретація: Егоїстична установка досліджуваного 8 свідчить про прагнення до особистого благополуччя і раціональний підхід до задоволення своїх потреб.

9. Досліджуваний 9

Відповідь: “ліворуч підеш – сам будеш голодним, а кінь твій буде ситим”

Інтерпретація: Досліджуваний 9 виявляє альтруїзм, показуючи здатність до співчуття та співпраці з іншими, що є важливою рисою для колективного середовища.

10. Досліджуваний 10

Відповідь: “прямо підеш – і коня втратиш, і себе погубиш”

Інтерпретація: Фаталістична установка досліджуваного 10 може свідчити про схильність до пасивного прийняття долі, що може вимагати додаткової підтримки для розвитку активної життєвої позиції.

На основі цих інтерпретацій можна зробити висновки про різноманітні моральні та психологічні установки дітей, що дозволяє вчителям і вихователям розробляти індивідуальні підходи для ефективною підтримки та розвитку кожного учня в умовах школи-інтернату.

Тест “Атитюд дітей” показав наступні результати:

1. Досліджуваний 1

Досліджуваний виявляє стурбованість та тривогу стосовно майбутнього. Можливо, він відчуває нестабільність або невизначеність у своєму житті, що викликає негативні емоції. Рекомендується проведення індивідуальних консультацій з психологом для виявлення джерел тривоги та розвитку стратегій саморегуляції.

2. Досліджуваний 2

Досліджуваний демонструє високий рівень самооцінки та позитивне ставлення до самого себе. Це може свідчити про впевненість та внутрішню міць, які він відчуває, незважаючи на можливі виклики у його житті. Рекомендується підтримувати його позитивну самоідентифікацію та сприяти розвитку його потенціалу.

3. Досліджуваний 3

У досліджуваного спостерігається високий рівень дружелюбності та позитивного ставлення до оточуючих. Це свідчить про його здатність до емоційної підтримки та розвитку дружби. Рекомендується створення умов для спілкування та співпраці з ровесниками.

4. Досліджуваний 4

Досліджуваний виявляє нестабільність у відносинах з дорослими та авторитетами. Можливо, він відчуває непевність у власних здібностях або стикається з конфліктами у взаємодії з дорослими. Рекомендується створення підтримуючого середовища та розвитку вмінь ефективного спілкування.

5. Досліджуваний 5

У досліджуваного спостерігається позитивне ставлення до сім'ї та близьких відносин. Це свідчить про здорові стосунки та емоційну підтримку у його житті. Рекомендується забезпечити подальшу підтримку та збереження цих важливих зв'язків.

6. Досліджуваний 6

Досліджуваний виявляє високий рівень відкритості та інтересу до навколишнього світу. Це може свідчити про його бажання вчитися та розвиватися. Рекомендується підтримка його дослідницького підходу та надання можливостей для самовираження та творчості.

7. Досліджуваний 7

Досліджуваний проявляє високий рівень емоційної вразливості та тривожності. Можливо, він стикається з емоційними труднощами або неспокоється щодо певних аспектів свого життя. Рекомендується проведення індивідуальних

консультацій з психологом для виявлення причин тривоги та розвитку стратегій подолання стану.

8. Досліджуваний 8

У досліджуваного спостерігається схильність до ізоляції та відчуження від оточуючих. Можливо, він відчуває себе незручно або неувірвовано у взаємодії з іншими. Рекомендується створення сприятливого середовища для спілкування та підтримки.

9. Досліджуваний 9

Досліджуваний виявляє велику зацікавленість у навчанні та виявленні власних здібностей. Це свідчить про його бажання самореалізації та розвитку. Рекомендується створення стимулюючого середовища для навчання та розвитку його талантів.

10. Досліджуваний 10

У досліджуваного спостерігається високий рівень творчості та уяви. Він проявляє схильність до самовираження та творчого мислення. Рекомендується надання можливостей для розвитку та виявлення його творчого потенціалу.

2.3. Психокорекційна програма розвитку мотивації та соціально-побутових навичок

Ця психокорекційна програма розроблена для дітей з розумовою відсталістю, що проживають у школах-інтернатах. Вона спрямована на розвиток соціально-побутових навичок, формування мотиваційно-ціннісних компонентів, підвищення самооцінки та зміцнення почуття безпеки і належності. Програма базується на результатах тестів “Мої потреби”, “Три дороги” та “Атитюдів дітей”

Мета

1. Розвиток соціально-побутових навичок.
2. Формування адекватних соціальних установок та цінностей.
3. Зміцнення емоційної сфери та почуття безпеки.
4. Підвищення самооцінки та впевненості у власних силах.

Завдання

1. Формування основних соціально-побутових навичок (СПН).

2. Вивчення та корекція настанов і мотиваційно-ціннісних компонентів поведінки.
3. Підтримка емоційного благополуччя та зниження рівня тривожності.
4. Розвиток навичок комунікації та взаємодії з оточуючими.

Етапи програми

1. Діагностичний етап
2. Корекційно-розвивальний етап
3. Заключний етап

Методи та методики

- Проективні методики
- Арт-терапія
- Ігрова терапія
- Групові дискусії
- Практичні заняття

Діагностичний етап

Завдання:

- Визначення початкового рівня соціально-побутових навичок.
- Вивчення настанов, потреб та мотиваційної сфери дитини.

Інструменти:

- Методика "Мої потреби".
- Тест атитюдів дітей.

Дії:

1. Провести індивідуальне тестування з використанням методик "Мої потреби" та "Тест атитюдів дітей".
2. Аналіз результатів тестування та складання індивідуальних психокорекційних планів.

Корекційно-розвивальний етап

Тривалість: 3-4 місяці (по 2 заняття на тиждень)

Завдання:

- Розвиток соціально-побутових навичок.

- Корекція настанов і мотиваційно-ціннісних компонентів.
- Зміцнення емоційного стану та самооцінки.

Структура занять:

1. Розминка (5-10 хвилин)

- Гра на знайомство та створення довірливої атмосфери.
- Дихальні вправи або коротка релаксація.

2. Основна частина (30-40 хвилин)

- Робота з проєктивними методиками.
- Арт-терапія (малювання, ліплення, колаж).
- Рольові ігри та драматизація.
- Групові дискусії та обговорення теми заняття.

3. Заключна частина (10-15 хвилин)

- Обговорення вражень від заняття.
- Підведення підсумків.
- Релаксація або позитивне підкріплення (наприклад, розповідь про успіхи).

Приклади занять:

Заняття 1: Введення в програм

Мета: ознайомлення дітей з програмою, встановлення довірливого контакту.

-Методи: ігри на знайомство, арт-терапія (створення “дерева бажань”), обговорення.

Заняття 2: Формування соціально-побутових навичок

Мета: розвиток навичок самостійного виконання побутових завдань.

Методи: практичні заняття (миття посуду, прибирання), рольові ігри, арт-терапія.

Заняття 3: Взаємодія з дорослими

Мета: навчання дітей звертатися за допомогою та допомагати дорослим.

Методи: тест атиюдів дітей, рольові ігри, обговорення прикладів.

Заняття 4: Співпраця з ровесниками

Мета: розвиток навичок спільної діяльності та взаємодопомоги.

Методи: групові завдання, ігри на співпрацю, арт-терапія (спільне малювання).

Заклучний етап

Завдання:

- Оцінка досягнень і результатів корекційної роботи.
- Надання рекомендацій для подальшої роботи.

Інструменти:

- Повторне тестування з використанням методик “Мої потреби” та “Тест атитюдів дітей”.
- Анкетування вихователів та працівників установи.

Реалізація програм психологічної корекції, заснованих на методах “Мої потреби” і тесту “Атитюдів дітей”, спрямована на досягнення кількох важливих результатів. Перш за все, очікується розвиток соціальних і побутових навичок. Діти можуть самостійно виконувати основні побутові справи, такі як одягання, приготування простих страв та прибирання. Це також включає розвиток гігієнічних навичок, таких як миття рук, чищення зубів та догляд за зовнішнім виглядом.

Одним з важливих результатів є формування відповідних соціальних установок і цінностей. Діти вчаться розуміти почуття інших людей і відповідно реагувати, що сприяє розвитку співпереживання. Розвиток комунікативних навичок дозволяє дітям ефективно працювати з однолітками і дорослими.[39]

Розвиток емоційної сфери та почуття безпеки також є важливим аспектом програми. Зниження рівня тривоги, страху та агресії сприяє емоційній стабільності. Підвищення рівня довіри до дорослих та інших, підтримки та почуття безпеки може допомогти дітям почуватися безпечніше.

Програма також спрямована на підвищення самооцінки та впевненості в собі. Формування позитивного іміджу, впевненості у власних силах і здібностях сприяє підвищенню самооцінки. Підвищений інтерес до навчання та самовдосконалення, а також готовність подолати труднощі можуть допомогти дітям стати більш мотивованими до самовдосконалення.

Загалом, поліпшення загального психосоціального благополуччя є важливим результатом. Здатність сприяти інтеграції в суспільство і адаптуватися

до нових умов і вимог допомагає дітям адаптуватися до соціального середовища.[29]

Таким чином, реалізація цієї програми дозволить дітям з розумовою відсталістю в школах-інтернатах стати більш незалежними, соціально активними і емоційно стабільними, а також дозволить адаптуватися до дорослого життя.

Мотивація відіграє важливу роль у розвитку соціальних навичок у розумово відсталих дітей. Це рушійна сила, яка заохочує дітей вчитися та розвивати свої навички. Мотивація в цьому контексті сприяє формуванню внутрішнього бажання виконувати завдання, долати труднощі і досягати успіху.[37]

Важливо розвивати мотивацію, оскільки вона допомагає дітям активніше брати участь у процесі навчання, підвищує їхню самооцінку та самоцінку, а також сприяє позитивному ставленню до соціальних та сімейних обов'язків.

Можна використовувати різні вправи і техніки для підвищення мотивації розумово відсталих дітей. Наприклад, системи винагород можуть допомогти заохотити дітей виконувати завдання та досягати своїх цілей. Дитині дається наклейка або невеликий подарунок за успішне виконання певних завдань. Ігрові техніки також ефективні, оскільки вони перетворюють навчання на захоплюючий процес. Гра “Магазин” може навчити дітей купувати їжу, а гра “Ресторан” обслуговувати себе або гостей.[45]

Моделювання поведінки за допомогою рольових ігор та відео показує приклади того, як діти виконують правильні дії та виконують завдання. Соціальні історії пояснюють соціальну ситуацію і правильні дії в ній, допомагають дітям зрозуміти, чого очікувати в конкретній ситуації і як вони можуть домогтися успіху. Навчальні пари, в яких діти збираються разом, щоб виконати завдання разом, підвищують мотивацію декомунізації за допомогою взаємного навчання та розвивають навички співпраці та підтримки, спрямовані один на одного.[49]

Важливо ставити досяжні цілі і розбивати завдання на більш дрібні і реалістичні кроки. Кожна досягнута мета підвищує мотивацію та впевненість у

собі. Візуальні нагадування, такі як плакати та карти, нагадують про важливість виконання завдань та досягнення цілей, а також допомагають залишатися мотивованими та зосередженими. Позитивне підкріплення похвалами і позитивними коментарями до кожного досягнення сприяє формуванню позитивної самооцінки і бажання продовжувати працювати.[37]

Залучення дітей до прийняття рішень, робота над проектами, які вимагають декількох етапів, таких як вирощування рослин допомагає дітям планувати свої дії та бачити результати. твоя робота.[8]

Розвиток мотивації у дітей з розумовою відсталістю може значно підвищити їхню участь у навчальному процесі та покращити якість життя за допомогою правильно підібраних вправ та технік, які надають великого значення їх загальному психосоціальному благополуччю, успішній інтеграції в суспільство та формуванню навичок, необхідних для самостійного життя.

Висновки до розділу II

Дослідження, проведені за допомогою проєктивних методик та тесту атитюдів дітей, дозволили виявити специфічні особливості мотиваційно-ціннісного компонента соціально-побутових навичок у дітей з розумовою відсталістю. Аналіз малюнків та відповідей дітей показав, що вони мають значні труднощі в розумінні та реалізації соціально-побутових дій, що обумовлено їхніми когнітивними обмеженнями. Проте, дослідження також виявило, що при належній підтримці та мотивації ці діти можуть значно покращити свої адаптивні навички.

Проєктивні методики виявили глибинні аспекти потреб, мотивів і ціннісного ставлення дітей до соціально-побутових ситуацій, що дозволяє педагогам і психологам краще розуміти внутрішній світ дитини та адаптувати підходи до їх навчання та виховання. Тест атитюдів дітей, у свою чергу, показав, що більшість дітей мають потребу в допомозі дорослих та відчують труднощі в самостійній організації своїх дій.

Результати дослідження підкреслюють важливість раннього втручання та індивідуального підходу у роботі з дітьми з розумовою відсталістю. Важливо

також створювати мотиваційно сприятливе середовище, що сприяє активнішому залученню дітей до навчального процесу та підвищенню їхньої самостійності. Комплексний підхід, що включає педагогічну підтримку, соціальну інтеграцію та розвиток мотивації, є ключовим для успішної адаптації дітей з розумовою відсталістю в суспільстві.

Мотивація та соціальні навички відіграють важливу роль у процесі адаптації дітей з розумовою відсталістю до умов школи-інтернату. Мотивація визначає їх готовність виконувати і виконувати поставлені перед ними завдання. Це впливає на їх внутрішню мотивацію до навчання, їх інтерес до нових знань та їх особистісний ріст.

Соціальні навички, з іншого боку, допомагають дітям будувати стосунки з однолітками та дорослими, допомагають їм адаптуватися до різних соціальних ситуацій у школі та за її межами. Ці навички включають здатність спілкуватися, працювати в групах, дотримуватися правил поведінки та взаємодіяти з навколишнім середовищем.

Розвиток мотивації та соціальних навичок допоможе дітям з інтелектуальними вадами легше справлятися з проблемами, що виникають у шкільному середовищі. Вони більш незалежні, впевнені в собі і можуть добре взаємодіяти з іншими. Це впливає на загальну адаптацію до шкільного життя, покращує успішність у навчанні та сприяє позитивному розвитку цієї категорії дітей як особистості.

ВИСНОВКИ

У нашій кваліфікаційній роботі ми намагались розкрити проблему адаптації розумово відсталих дітей до умов школи інтернату. Доведено, що важливими аспектами адаптації дітей з розумовими вадами є мотивація, соціальні навички, індивідуальний підхід, позитивна атмосфера, заохочення та розуміння з боку оточуючих.

Результати всіх досліджень, проведених в контексті розумово відсталих дітей, досліджень мотивації до розвитку адаптивних здібностей і соціальних навичок для їх успішного навчання в школі і в соціальних умовах, підкреслюють необхідність заохочення внутрішньої мотивації до навчання і самореалізації.

Інші дослідження, спрямовані на аналіз соціальних та домашніх навичок, демонструють важливість розвитку для успішної адаптації в суспільстві та ефективного спілкування з іншими.

Теоретичні аспекти, підкреслюють важливість індивідуального підходу та розуміння потреб кожної дитини з розумовою відсталістю. Зокрема, розробка програм адаптації та методів психокорекції відіграє важливу роль у підтримці психосоціального розвитку та підготовці до життя в суспільстві.

У контексті теоретичної основи адаптивних здібностей дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями варто визнати необхідність подальшого вивчення і розробки програм, спрямованих на сприяння їх розвитку та інтеграції в суспільство.

Важливо враховувати роль освітнього середовища у формуванні адаптивних здібностей розумово відсталих дітей. Ефективна організація освітнього процесу, створення сприятливого соціального клімату, використання інноваційних методів можуть значно розширити можливості адаптації та розвитку.

Важливо враховувати роль освітнього середовища у формуванні адаптивних здібностей розумово відсталих дітей. Ефективна організація освітнього процесу, створення сприятливого соціального клімату, використання

інноваційних методів можуть значно розширити можливості адаптації та розвитку.

При розробці програм і методик також важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини. Розумова відсталість може мати різну ступінь тяжкості і супроводжувати інші порушення розвитку, тому необхідно забезпечити індивідуальний підхід до кожного випадку. Це включає оцінку потреб, інтересів та здібностей кожної дитини з урахуванням психологічного та емоційного стану.

Успішна адаптація дитини з розумовою відсталістю також залежить від підтримки батьків та навколишнього середовища. Важливо забезпечити доступ до інформації, психологічну та емоційну підтримку, а також можливість брати участь в освітньому процесі та вихованні дітей.

Крім того, необхідно враховувати потреби і очікування дітей з обмеженими інтелектуальними можливостями в зв'язку з майбутньою соціальною і професійною інтеграцією. Окрім надання можливостей для розвитку соціальних та життєвих навичок, доступ до освіти та професійної підготовки може сприяти їх успішному включенню в суспільство.

Дане питання, що стосується адаптивних можливостей розумово відсталих дітей, поки що залишається малодослідженим в Україні. Незважаючи на значний прогрес у розвитку освітніх та психологічних підходів, існують обмежені дані щодо конкретних методик та програм, які були б адаптовані до українських реалій та специфіки менталітету.

Це відкриває простір для подальших досліджень та розробки програм, спрямованих на підтримку та розвиток цієї вразливої групи дітей. Ретельне дослідження та аналіз досвіду інших країн, а також адаптація інноваційних підходів до українських реалій можуть стати ключовими кроками у забезпеченні ефективної підтримки та інтеграції цієї дитячої групи у суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрушко, Я.С. (2017). Психокорекція: навч.-метод. Посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 212 с.
2. Баб'як, Т., Корнієнко, І. (2003). Тренінг спілкування «Дозволь собі бути щасливим». Психолог (вкладка), № 38 (86), 1-20.
3. Баклицька, О.П., Баклицький, І.О., Сірко, Р.І., Слободяник, В.І. (2015). Психодіагностика. Психологічний практикум. Львів : Видавництво СПОЛОМ. 464 с.
4. Баришева, О.І. (1994). Психологічні знання в нерегламентованій діяльності старшокласників як засіб запобігання міжособистісних конфліктів. У Молодь і проблеми конфлікту в період переходу до демократичного суспільства: тези доп. Міжнародної молодіжної науково-практичної конференції. Чернівці: [б. в.]. С. 269–270.
5. Бондаренко, С. І. (2011). Психокорекційні методики для дітей з розумовою відсталістю. Київ: Центр навчальної літератури.
6. Гавриленко, І. М. (2015). Методи психолого-педагогічної діагностики дітей з особливими освітніми потребами. Львів: Видавництво Львівського національного університету.
7. Губська, О. (2009). Розвиток пізнавальних можливостей дітей з розумовою відсталістю в умовах дошкільного навчання. Наукові записки Кіровоградського національного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки, 108, 188-192.
8. Гузій, Л. П. (2007). Педагогічні умови розвитку креативності молодших школярів з розумовою відсталістю. Педагогіка і психологія, 1, 12-18.
9. Демченко, О. (2015). Особливості психічного розвитку дітей з розумовою відсталістю. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Педагогіка. Соціальна робота, 1(38), 45-48.
10. Дубовик, О. П. (2013). Психологія розвитку дітей з розумовою відсталістю. Київ: Наукова думка.

11. Калька Н., Ковальчук З. (2020). Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС. 232 с.
12. Козловська, О. В. (2017). Соціально-педагогічні підходи до роботи з дітьми з особливими потребами. Харків: Ранок.
13. Кравченко, Л. О. (2009). Шляхи реалізації інклюзивної освіти в українській школі: соціально-педагогічний аспект. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 23(30), 111-117.
14. Кузьмін, В. В. (2018). Психолого-педагогічна підтримка дітей з розумовою відсталістю. Київ: Генеза.
15. Кучинська, В. В. (2013). Соціально-педагогічні умови впливу на соціальну адаптацію дітей з розумовою відсталістю. Педагогічний процес: теорія і практика, 2(39), 20-24.
16. Лазаренко, Ю. С. (2012). Особливості розвитку комунікативних навичок у дітей з розумовою відсталістю. Дніпро: Видавництво Дніпропетровського національного університету.
17. Макарчук, В. М. (2014). Психолого-педагогічні аспекти адаптації дітей з розумовою відсталістю в умовах загальноосвітнього навчального закладу. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки, 73(1), 45-48.
18. Марченко, Н. М. (2014). Соціально-психологічна реабілітація дітей з особливими потребами. Львів: Видавництво Львівського національного університету.
19. Мельник, І. О. (2016). Психологічна допомога дітям з розумовою відсталістю. Київ: Видавничий дім "Освіта".
20. Нікітін, С. В. (2010). Психолого-педагогічні аспекти роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Харків: Видавництво "Фоліо".
21. Остапенко, Л. М. (2015). Методи роботи з дітьми з розумовою відсталістю. Київ: Видавництво "Академвидав".
22. Петренко, О. А. (2011). Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими потребами. Львів: Видавництво Львівського національного університету.

23. Поліщук, Т. І. (2008). Розвиток дослідницьких здібностей учнів з розумовою відсталістю на уроках історії. Педагогіка і психологія, 2, 56-61.
24. Соколовська, Н. В. (2014). Психолого-педагогічні умови розвитку творчих здібностей у дітей з розумовою відсталістю. Київ: Центр навчальної літератури.
25. Сорока, О. І. (2010). Педагогічні умови розвитку творчої активності учнів з розумовою відсталістю на уроках математики. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки, 99, 97-100.
26. Тарасенко, О. І. (2013). Психолого-педагогічні аспекти інклюзивного навчання дітей з розумовою відсталістю. Одеса: Видавництво "Астропринт".
27. Хоменко, С. І. (2012). Особливості соціальної адаптації дітей з розумовою відсталістю в умовах інклюзивного навчання. Київ: Видавничий дім "Освіта".
28. Черненко, В. В. (2016). Психологічні методики для роботи з дітьми з особливими потребами. Львів: Видавництво Львівського національного університету.
29. Agran, M., Snow, C., & Swaner, J. (1999). Enhancing the adaptation of youth with disabilities through youth development. "Youth & Society," 30(3), 267-299.
30. Bricker, D., & Cripe, J. W. (1992). An activity-based approach to early intervention. Paul H Brookes Publishing.
31. Dunlap, G., & Fox, L. (2007). Positive behavior support for young children: What it is and how to do it. Paul H Brookes Publishing.
32. Ferguson, P. M., & Asch, A. (1989). Using literature to explore disability: A multicultural resource. Routledge.
33. Giangreco, M. F., Cloninger, C. J., Dennis, R. E., & Edelman, S. W. (1994). Social integration of students with disabilities in the classroom: Observational studies. "Exceptional Children," 60(3), 249-261.
34. Guralnick, M. J. (2017). Early childhood inclusion: Focus on change. Brookes Publishing.
35. Heward, W. L. (2013). Exceptional children: An introduction to special education. Pearson.

36. McDonnell, J., Hardman, M. L., & McDonnell, A. J. (2013). *Exceptional learners: An introduction to special education*. Pearson.
37. Sailor, W., Dunlap, G., Sugai, G., & Horner, R. (2009). *Handbook of positive behavior support*. Springer Science & Business Media.
38. Turnbull, A. P., & Turnbull, H. R. (2001). *Families, professionals, and exceptionality: Positive outcomes through partnerships and trust*. Merrill.
39. Turnbull, A. P., Turnbull, H. R., & Wehmeyer, M. (2007). *Exceptional lives: Special education in today's schools*. Pearson.
40. Turnbull, A. P., Turnbull, H. R., & Wehmeyer, M. L. (2010). *Exceptional lives: Special education in today's schools*. Pearson.
41. Villa, R. A., Thousand, J. S., & Nevin, A. I. (2016). *A guide to co-teaching: New lessons and strategies to facilitate student learning*. Corwin Press.
42. Wolery, M., & Wilbers, J. S. (1994). *Including children with special needs in early childhood programs*. Paul H Brookes Publishing.
43. Yell, M. L., Rogers, D., & Rogers, E. L. (1998). *The law and special education*. Merrill.
44. Zirkel, P. A. (2008). The law of special education and non-public schools: Major challenges in meeting the needs of youth with disabilities in the 21st century. "Journal of Disability Policy Studies," 19(4), 238-250.
45. Zuna, N., & Pirchio, S. (2018). Promoting social inclusion of children with disabilities in Cyprus primary schools: Teachers' attitudes and perceptions. "International Journal of Inclusive Education," 22(6), 652-670.
46. Ainscow, M., Booth, T., & Dyson, A. (2006). *Improving schools, developing inclusion*. Routledge.
47. Bailey, D. B., McWilliam, R. A., Buysse, V., & Wesley, P. W. (1998). *Inclusion in the early years: Policy and practice*. Paul H Brookes Publishing.
48. Black-Hawkins, K., Florian, L., & Rouse, M. (2007). *Achievement and inclusion in schools*. Routledge.

49. Dyson, A., Howes, A., & Roberts, B. (2002). A systematic review of the effectiveness of school-level actions for promoting participation by all students. EPPI-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education.

50. Florian, L., & Rouse, M. (2009). The inclusive practice project in Scotland: Teacher education for inclusive education. *Teaching and Teacher Education*, 25(4), 594-601.

Додаток 1

Тест “Три дороги”

Інструкція для проведення тесту «Три дороги»:

1. Підготуйте казковий епізод про "три дороги", який буде включати три варіанти вибору:

- А) "ліворуч підеш – сам будеш голодним, а кінь твій буде ситим";
- Б) "праворуч підеш – сам будеш ситим, а кінь твій буде голодним";
- В) "прямо підеш – і коня втрапиш, і себе погубиш".

2. Поясніть учасникам, що кожна з трьох доріг представляє певний вибір, а вони повинні обрати одну із них.

3. Попросіть учасників записати свій вибір (А, Б або В) і пояснення до нього.

4. Після того, як учасники виберуть свої варіанти, зіберіть їх відповіді та проаналізуйте їх.

5. Визначте, які установки підтримують учасники в їхніх відповідях: альтруїстичні, егоїстичні або фаталістичні.

6. Обговоріть результати з учасниками, роз'ясніть різницю між різними установками та їх вплив на взаємодію з іншими.

7. Використовуйте результати тесту для вивчення співпраці, співчуття та інших соціальних навичок учасників.

Додаток 2

Методика “Мої Потреби”

Мета: визначення та усвідомлення особливостей потреб особистості та їхнього впливу на формування життєвих стратегій.

Вікові обмеження: 10 +

Обладнання: папір А4, фарби, пензлики, олівці, пастель.

Тривалість виконання: 20 хв. Форма роботи: індивідуальна.

Вид арт-терапії: ізотерапія.

Інструкція: Клієнту пропонують виконати завдання, намалювавши наступні тематичні малюнки:

Завдання 1. Якщо б я була посудом, то я була б...

Завдання 2. Якщо б я була рослиною, то я була б...

Завдання 3. Якщо б я була зброєю, то я була б...

Завдання 4. Якщо б я була прикрасою, то я була б...

Малюнки можна виконувати у довільному порядку. Після цього їх потрібно розкласти у порядку малювання. У процесі роботи можна запропонувати клієнту повісити малюнок на стіну, відійти на відстань 5 м від нього, поглянути з іншого кута.

Орієнтовний перелік запитань для рефлексивного аналізу:

- Чи подобаються Вам намальовані малюнки?
- Чи хочеться внести зміни у якийсь із них?
- Який із малюнків було найскладніше малювати?
- Який із малюнків Ви намалювали найшвидше?
- Який із малюнків Вам найбільше подобається?
- Запитання про рослину (Що це за рослина? Де вона живе? Які умови необхідні для її росту? Однорічна чи багаторічна? Для чого її посадили? Чи виконує вона задану функцію?)

– Запитання про посуд (Де знаходиться посуда? Чи має своє місце? Чия це посуда? Звідки вона взялася? Для чого її використовують? Чи використовують її за призначенням?)

– Запитання про зброю (Що це за вид зброї? Кому належить зброя? Чи застосовується вона? За яких обставин використовується? Де зберігається?)

– Запитання про прикрасу (Звідки походить ця прикраса? Як Ви її отримали? Звичайна чи унікальна? Для чого використовується? Як часто використовується? У яких ситуаціях використовується? Чи написано щось на ній?)

Деякі аспекти інтерпретації: Символи посуду, рослини, зброї та прикраси відображають основні потреби особистості (рослина – право на існування, посуд – право на самовираження, виявлення власного «Я»; зброя – право на автономію, власне місце в житті; прикраса – потреба бути цінністю в житті своєму чи когось, бути люблячим). Рослина символізує життєздатність, життєстійкість та твердість. Найбільш стійкіший малюнок і показник сильної особистості – це дерево, а всі інші, в залежності від виду та способу зображення. Середовище і спосіб існування відображають потреби у зовнішньому середовищі, адаптацію до нього особистості. Зброя вказує на здатність окреслювати власні особистісні межі. У залежності від виду зброї і опису клієнта можна робити висновки про специфічні особливості. Також зброя вказує на вміння і можливість оберігати себе. Якщо ступінь ураження зброї невеликий, то і низька потреба у окресленні власних меж (невротичний тип – звуження власних меж; психотичний тип – зброя далекого ураження). Прикраса є показником цінності для себе і для інших. В інтерпретації особливо важливими є її характеристика клієнтом.

Додаток 3

Тест “Атитюдів дітей”

«Тест атитюдів дітей» охоплює 10 стандартних таблиць-малюнків, розроблених окремо для хлопців і для дівчат. На кожному малюнку зображена дитина, яка вступає в контакт з іншою людиною.

Методика, передусім, зорієнтована на вивчення настанов дитини до тих чи інших дій у сфері соціуму та побуту.

Десять розроблених настанов дають можливість в якісному плані дослідити стан потреб, мотивів, ціннісного ставлення до соціуму та побуту в дошкільників. Атитюд (настанова) № 1 – з отримання допомоги від дорослого в соціально-побутовій ситуації; № 2 – з надання допомоги дорослому в соціально-побутовій ситуації; № 3 – з виконання соціально-побутового доручення, отриманого від дорослого; № 4 – готовності висловити прохання про допомогу дорослому для успішного вирішення нестандартної соціальнопобутової ситуації; № 5 – з якісного та вчасного виконання розпочатої справи; № 6 – з дотримання інструкції дорослого щодо використання предметів домашнього вжитку; № 7 – із спільного виконання дітьми соціально-побутових завдань; № 8 – з надання допомоги ровеснику під час виконання соціально-побутових завдань; № 9 – з готовності виявити співпереживання; № 10 – з правильного реагування на похвалу, висловлену на адресу дитини дорослим. Кожна настанова підкріплена відповідним візуальним зображенням. За названими настановами з дітьми проводилася бесіда. Перше запитання бесіди за кожним малюнком і змістом відповідної настанови спрямоване на встановлення розуміння потреби, що актуалізована в соціально-побутовій ситуації; друге запитання бесіди спрямоване на вивчення особливостей розуміння мотиву та вибору конкретних цінностей для задоволення потреб; третє запитання стосувалося стану ставлення та оцінки поведінки в конкретній соціально-побутовій ситуації.

Таблиці-малюнки для хлопчиків, дівчаток

1. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка), який (яка) звертається за допомогою до дорослого з питання вирішення проблем, які в нього (неї) виникли (хлопчик просить дорослого допомогти заправити сорочку, бо в нього не виходить; дівчинка просить допомогти зав'язати бантик, який розв'язався під час гри).
2. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка), який (яка) допомагає дорослому (бабуся повертається з магазину, несе сумку з продуктами, у неї випала з рук палиця; мама не встигає подати на стіл приготовану вечерю).
3. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка) виконує завдання дорослого до отримання заданого результату (хлопчик виконує прохання мами чи тата підмести в кімнаті; дівчинка складає вимитий посуд на полицю).
4. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка), якому (якій) щось незрозуміло, і він (вона) повинен (повинна) з'ясувати це у вчителя-реабілітолога або батьків (хлопчик відкрутив водопровідний кран і не може самостійно його закрити, вода не перестає бігти з мийки через верх; дівчинка порушила послідовність приготування салату «Дари сонця»).
5. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка), який (яка) на занятті виконує завдання, а хтось в групі відволікає його (її) від цього (хлопчик поливає кімнатну рослину, інша дитина в цей час запрошує його погратись іграшками; дівчинка розкроює тканину, інша дівчинка запрошує її гратись лялькою).
6. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка), який (яка) виконав щось не так, як пояснював учитель-реабілітолог, не зрозумів (не зрозуміла) його (її) інструкції (хлопчик вирізав картинку із скатертини, яка лежала на столі, замість запропонованої картинки для аплікації; дівчинка забула правила сервіровки столу).
7. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка) хоче приєднатися до дітей, які виконують побутове доручення вчителя-реабілітолога (дівчинка пропонує свою допомогу, вона подає гвіздки хлопчикові, щоб він прибив гвіздок і вивісив календар; дівчинка пропонує допомогу хлопчикові, який перевернув клітку із птахом, коли годував рибок).
8. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка), який (яка)

звертається до іншого (іншої) з проханням, а не з вимогою, при цьому може отримати відмову (хлопчик потребує допомоги) ровесника, щоб перенести стіл; дівчинка потребує допомоги під час прасування сорочки).

9. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка) пропонує допомогу своєму ровеснику, старшій людині, виявляючи чуйність і увагу до її проблем (хлопчик подає своїй ровесниці драбинку для ходьби, щоб вона змогла підійти до місця, де трудяться інші; дівчинка подає хворій бабусі градусник).

10. Намальований (-а) хлопчик (дівчинка) вислуховує схвалення від інших за свої вчинки (хлопчик дивиться у вічі татові, із задоволенням посміхається, коли він його хвалить за добрий улов; хтось із дорослих говорить дівчинці, яка вона сьогодні гарна)

1. *Атитюд (настанова)* з отримання допомоги від дорослого в соціально-побутовій ситуації. 1. У чому допомагає дорослий хлопчику (дівчинці)? 2. До кого б ти звернувся (звернулась) за допомогою, якщо у тебе виникли проблеми? З якими б словами ти звернувся (звернулась) за допомогою? Що б ти робив у цій ситуації? 3. Якщо дорослий тобі допоможе, що ти йому скажеш (що ти зробиш)

2. *Атитюд (настанова)* з надання допомоги дорослому в соціальнопобутовій ситуації. 1. У чому допомагає дорослому хлопчик (дівчинка)? 2. Які слова говорить хлопчик (дівчинка), пропонуючи допомогу дорослому? Що хлопчик (дівчинка) при цьому робить? 3. У яких побутових справах допомагаєш дорослим та одноліткам ти? Як ти думаєш, чому люди повинні допомагати в побутових справах один одному

3. *Атитюд (настанова)* з виконання соціально-побутового доручення, отриманого від дорослого. 1. Яке доручення дорослого виконує хлопчик (дівчинка)? Яким чином хлопчик (дівчинка) намагається якісно виконати поставлене завдання? З якими словами звернувся дорослий до хлопчика (дівчинки), прохаючи їх виконати доручення? Що дорослий при цьому робить? 3. Як ти думаєш, чому діти повинні виконувати побутові доручення дорослих? Якщо дитина гарно виконає доручення, що скаже (та зробить) дорослий

4. *Атитюд (настанова)* готовності висловити прохання про допомогу дорослому для успішного вирішення нестандартної соціальнопобутової ситуації.

1. Яка проблема виникла у хлопчика під час користування краном? 2. Якщо ти не знаєш, як самостійно діяти в побутовій ситуації, ти звернешся з проханням про допомогу до дорослого? Як ти звернешся до дорослого в цій ситуації? 3. Що б сталося, якби дорослий не допоміг хлопчику? Для чого необхідно знати правила користування побутовими приладами? 1. Чи дотримувалася послідовності у приготуванні салату дівчинка? 2. Якщо ти не зрозуміла, як правильно виконати завдання (або не змогла його виконати), з якими словами ти звернешся з проханням про допомогу до дорослого? 3. Чи вплинуло недотримання послідовності у приготуванні салату на його привабливість? Чому потрібно дотримуватись послідовності у приготуванні їжі

5. *Атитюд (настанова)* з якісного та вчасного виконання розпочатої справи. 1. Чи правильно робить дитина, яка відволікає хлопчика (дівчинку) під час виконання ним (нею) поставленого завдання? 2. Як має відповісти хлопчик (дівчинка) товаришу, який його кличе погратися? Що б ти сказав (як би ти поведився) з товаришем, який тебе відволікає від виконання важливого завдання? 3. Чи дотримуєшся ти правила: «Коли виконав справу, можеш відпочивати, гратися», «Зробив діло – гуляй сміло!». Чому потрібно гарно виконувати важливу справу до кінця?.

6. *Атитюд (настанова)* з дотримання інструкції дорослого щодо використання предметів домашнього вжитку. 1. Чи зрозумів хлопчик інструкцію вихователя (чи вчителя)? 2. Якщо хлопчик не зрозумів інструкції, чи повинен він був перепитати у вихователя (чи вчителя)? Як він мав звернутися до дорослого в цій ситуації? 3. Чи були в тебе випадки, коли ти псував речі? Чому не можна псувати предмети побуту? Чи важливо дотримуватись інструкції з користування предметами побуту? 1. Чи зрозуміла правила сервірування столу дівчинка? Що вона зробила неправильно? 2. Якщо дівчинка не зрозуміла інструкції, чи повинна вона її перепитати у вихователя (чи вчителя)? Як вона має звернутися до

дорослого в цій ситуації? 3. Чи знаєш ти правила сервірування столу? Чому потрібно дотримуватись правил сервірування столу

7. *Атитюд (настанова)* із спільного виконання дітьми соціально-побутових завдань. 1. Яку допомогу запропонувала дівчинка? 2. Якщо ти хочеш приєднатися до дітей, які виконують побутове доручення вихователя (вчителя), яким чином ти запропонуєш свою допомогу? Як ти звернешся до дітей у цій ситуації? 3. Якщо виконувати завдання спільними зусиллями, як це вплине на результат? Чому люди успішно виконують справу разом

8. *Атитюд (настанова)* з надання допомоги однолітку під час виконання соціально-побутових завдань. 1. Чи завжди може отримати хлопчик (дівчинка) відгук, якщо він (вона) звернувся (звернулася) за допомогою до однолітка? 2. Як хлопчику (дівчинці) потрібно звернутися до однолітка, щоб він відгукнувся і надав йому (їй) необхідну допомогу? 3. Якою буде реакція дівчинки (хлопчика) на відмову їй (йому) в наданні допомоги? Як потрібно реагувати, коли тобі відмовляються допомогти

9. *Атитюд (настанова)* з готовності виявити співпереживання. 1. Чи викликає співчуття у дівчинки бабуся, яка потребує допомоги? Чи готовий прийти на допомогу хлопчик людині з особливими потребами: здолати перешкоду – перейти в інший бік кімнати? 2. Чи відгукнувся (відгукнулася) дівчинка (хлопчик) на пропозицію надати допомогу бабусі, яка захворіла (дівчинці, якій складно пересуватись)? Що в цій ситуації сказала дівчинка бабусі? Що в цій ситуації сказав хлопчик дівчинці з особливими потребами? 3. Як ми можемо назвати людину, яка виявляє чуйність і намагається допомогти іншій людині? Чому потрібно виявляти чуйність у ставленні до інших людей

10. *Атитюд (настанова)* з правильного реагування на похвалу, висловлену на адресу дитини дорослим. 1. Як реагує хлопчик на похвалу з приводу вдалого улову? Як дівчинка сприймає похвалу з приводу зовнішнього вигляду (яка вона гарна)? 2. Як ти думаєш, як відповість на похвалу тата (дорослого) хлопчик (дівчинка)? 3. Чи подобається тобі, коли тебе хвалять, коли звертають увагу на твої вчинки (зовнішність)?

